

Az MKE elnökségének véleménye a Középtávú képzési koncepcióról

Levél Sóron Lászlónak

Tisztelt Osztályvezető Úr!

117 391/94/XXVII. számú, 1994. március 25-én kelt levelének megfelelően az MKE elnöksége – részben elnökségi tagok írásos észrevétele alapján – 1994. április 28-án, majd az MKE tanácsa széleskörűen meghirdetett anketon vitatta meg 1994. május 5-én az OSZK-KMK által készített képzési koncepciót. Mindemellett az MKE elnöksége úgy véli, hogy még további más szakmai fórumokon is célszerű a témát megvitatni, s jó lenne a nézetek egyeztetésére felhasználni a KLTE 1994. október 25-26-ra tervezett, „A könyvtárosképzés helyzete és fejlődési irányai Magyarországon” c. konferenciáját is.

Az MKE fórumain eddig kialakult vélemények az alábbiakban foglalhatók össze:

1. Az iskolarendszerű könyvtárosképzés 45 éves története egyúttal a szakmával folytatott viták története, mely fakad a kölcsönös tájékozatlanságból is, de legfőképpen abból, hogy a képesítési és besorolási előírások és a képzés sokszor nem voltak és ma sincsenek szinkronban; a jogszabályok a szakmát értékelték le, pl. akkor, amikor az eredetileg középfokú népművelő-könyvtárosképzést, vagy a tiszteletdíjasok képzésére bevezetett – önálló diplomát nem adó – tanítói szakkollégiumot felsőfokú diplomaként ismerték el utólag (2/1980. KM. sz. rendelet), legújabban az asszisztensképzést igyekeztek ugyanígy kezelni. Az MKE-nek az a véleménye, hogy ha valami rossz vagy hiányzik, akkor nem másikat kell kifejleszteni helyette, hanem ki kell javítani, vagy pótolni kell. Itt lenne az ideje a felgyülemlett ellentmondások kiküszöbölésének.

2. Az MKE szerint a könyvtárosképzés és továbbképzés a szakma és a képző intézmények közös ügye. Ezért kifogásolja, hogy a vitaanyag az utóbbiak megkérdezése nélkül készült; továbbá egyfelől a helyzetfeltárás elmulasztásával (nem ismerjük a könyvtárakban dolgozók képesítettségi helyzetét és az intézmények távlatos elvárásait, de ugyanígy nem mérte fel az anyag a képző intézmények kapacitását, az elmúlt évek fejlesztéseit), másfelől figyelmen kívül hagyta a felsőoktatási intézmények törvényben biztosított szuverenitását, s a megvalósíthatatlanra helyezte a hangsúlyt: ti. egyfelől felsőoktatás előtti szakaszt próbált bevinni a felsőoktatásba, másrészt (szerintünk) az iskolarendszerű és az iskolán kívüli képzés nem kapcsolható össze, közöttük átjárhatóság nem alakítható ki, olyan álprobléma, amellyel nem érdemes foglalkozni.

Úgy gondoljuk, hogy a szakma fejlesztési programja nélkül a könyvtárosképzés és továbbképzés programja sem készíthető el. Ezért azt javasoljuk, hogy az októberi debreceni tanácskozásig készíttessen az MKM tanulmányokat a könyvtárügy fejlesztési irányairól, különös tekintettel ennek sze-

mélyi tényezőiről és konzekvenciáiról; készítsen felmérést a könyvtárakban dolgozók képesítettségi helyzetéről és a távlatosan várható igényekről. Cél-szerűnek látszanék a szakma és a képző intézmények között évente rendszeres egyeztetést tartani a következő évi beiskolázási létszámok, képzési- és továbbképzési irányok ügyében. Ezeket az akciókat az MKE készséggel támogatja, annál is inkább, mivel így az intézmények is megalapozottabban tervezhetnek.

3. Az MKE álláspontja, hogy az alapképesítést távlatosan és lehetőleg nem a munkahelyen kell megszerezni, s az alapképzést, de bizonyos posztgraduális és kiegészítő képzési formákat az iskolarendszerben kell megoldani. Ha ez valamiért akadozik, akkor nem pótló kurzusokat kell létrehozni, hanem a főiskolákat, egyetemeket kell megerősíteni, alkalmassá tenni. Az a véleményünk, hogy nem a képzőhelyek számát kell megszorítani, hanem a meglévőket megerősítve alkalmassá tenni az elvárt szakemberutánpótlás kiképzésére, amelybe immár nem csak a könyvtárak tartoznak, hiszen már nemcsak könyvtárosokat kell képeznünk, hanem információs szakembereket az információs társadalomnak.

Az MKE elnöksége hibásnak tartja, hogy sokszor a szükséges személyi, tárgyi és infrastrukturális feltételek hiányában indították és indítanak képzést főiskolákon (pl. Jászberény, újabban Kaposvár, Baja stb.), ezért az a véleménye, hogy nemcsak fejleszteni, de ezeket visszafejleszteni, sőt leállítani is szükséges. Ezért az MKE kezdeményezi a képzőhelyek szakmai akkreditációjának mielőbbi elvégzését, s a szükséges feltételek megvizsgálását. (Természetesen meghatározandók a feltételek paraméterei!)

Legújabbban még veszélyesebb és megalapozatlan fejlemények tapasztalhatók az iskolai könyvtárak személyi gondjai ügyében. Az átmeneti gondok megoldásában itt is és más könyvtártípusokban is 2-5 éves külön programot célszerű a képző intézményekkel közösen készíteni.

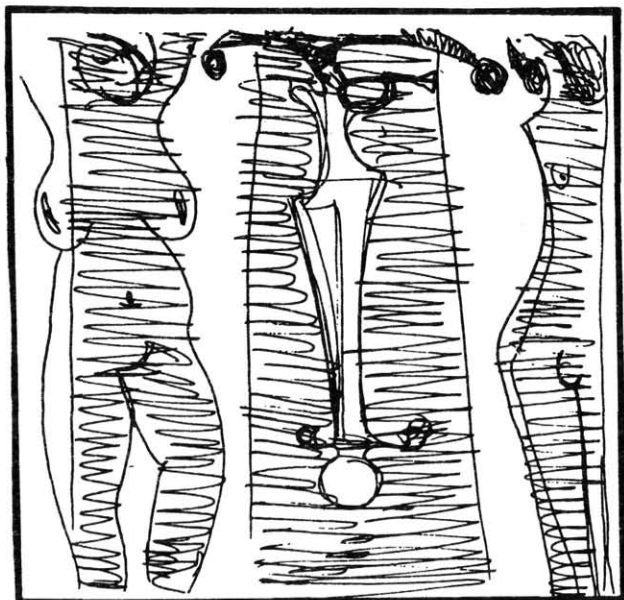
4. A könyvtárosképzés struktúrája másfél-két évtizede kialakult és adottnak tekinthető: diplomás könyvtárosok képzése egyetemen és főiskolán történik, illetve könyvtári segéderők képzése (könyvtárkezelő, asszisztens) könyvtárakban, s ez utóbbi képzés jellegében és tartalmában más, közöttük átjárhatóság nem építhető ki.

A könyvtárosképzés felsőoktatási intézményeiben az alapképzést nyújtó és szükséges kurzusok jelenleg is működnek (pl. a másoddiplomás képzésben van szabad kapacitás is), s van lehetőség a kiegészítő és posztgraduális képzésre is. (A mennyiség a valós igények és intézményen belüli alku kérdése.)

Rendszert a képzésnek és továbbképzésnek kell alkotnia: mivel az alapképzés nem irányul sem könyvtártípusra, sem munkakörre, ezért a szakosítást a továbbképzésnek (ún. master, vagy magister fokozat), illetve a tudományos továbbképzésnek (PhD) kell megoldania. Ezeknek a végiggondolása ma nagyon aktuális. Hiányzik viszont ez utóbbiak besorolási elismerésének jogi rendezése, pótlandó. (A 17/1990. KM. rendelet könyvtári része rossz, új szükséges helyette.)

Leszögezzük, hogy a könyvtárakban vannak olyan munkakörök, melyek nem igényelnek diplomás szakembereket, ezért kiegészítő munkakörök (asszisztens, könyvtárkezelő, technikus) képzése szükséges, de ebből a célból, s nem mást pótolandó, vagy továbbtanulást előkészítő célzattal.

Az asszisztensképzés eddigi formáját ezért azonnal meg kell szüntetni, s a munkakör jellegének megfelelő új tartalommal és időtartammal (1-2 év)

kell a KMK keretében továbbfolytatni. Ez legyen a KMK feladata, továbbá olyan céltanfolyamok szervezése, amelyet eddig is elismerten végzett, s aktuális könyvtárügyi feladatok megoldása végett folytatott. (Az megfontolandó, hogy a KLTE kihelyezett tagozataként folytatott alapképzés az OSZK-ban további kihelyezett tagozatokkal bővíthető-e és szükséges-e.)

A tanítóképzős szakkollégiumok az előbb leírt rendszerben idegen testnek számítanak, de nem egyértelmű szerepet töltenek be a gyermek- és iskolai könyvtáros szakember-igények kielégítésében sem, ezért azonnali megszüntetésük indokolt.

Megjegyezzük, hogy különbséget kell tenni a tanítóképzős könyvtári szakkollégium és a tanító-könyvtár szakos képzés között. Ez utóbbi lehet indokolt, de vizsgálni kell, hogy az érintett intézményekben adottak-e a feltételek a szakos képzéshez, ennek hiányában azonnali megszüntetésük kezdeményezése indokolt.

Az egész tanítóképzős képzés újra gondolandó a tanítóképzés új fejlesztési koncepciója jegyében. A tanítóképzőkben dolgozó könyvtáros oktatók további sorsát természetesen meg kell oldani (esetleg a pedagógusképzésben több könyvtári-informatikai, illetve könyvtárpedagógiai ismeretek oktatásával azt erősíthetnék a továbbiakban).

A könyvtárosképzés szerkezetéhez tartozik a kétszakosság igénye, de ez megoldható más diploma könyvtári kiegészítésével, illetve könyvtári diploma más szaktudománybéli kiegészítésével, sőt más felsőoktatási intézmények is elvileg bekapcsolhatók könyvtári-informatikai tanszékek létesítése nélkül, megfelelő modulok egybeépítésével. Ezt az igényt ugyancsak egy árnyalt képesítési-besorolási jogszabály tisztázhatja, s flymódon akár kimondható, hogy a nappali képzésben (egyetem) csak kétszakosként adható ki a diploma. De

nem zárható ki egy más szemléletű, egyszakos főiskolai képzés sem külföldi példák nyomán.

5. Korunkban a képzés tartalmának és módszereinek fejlesztése állandó feladattá vált, s ezt a képző intézmények az utóbbi évtizedben meg is tették, s ennek során felhasználták a nyugat-európai tapasztalatokat is (két- és többoldalú kapcsolatok külföldi partnerintézményekkel, EUCLID, TEMPUS, újabban BOBCATSSS keretében stb.). Kétségtől van, hogy és mindig is lesznek viták arról, hogy az alaptudományok közül melyek és milyen mélységben, közelítésben kívánkoznak ide, mi legyen a klasszikus ismeretek arányával, vitás a történeti stúdiumok tartalma és aránya, tisztázásra szorul az új számítógépes-informatikai, illetve a marketing-menedzsment tárgyak köre, beépülése hagyományos tárgyakba, erősítésre vár a gyakorlati és gyakorlatias képzés (projektszemináriumok) helye és aránya stb. Fontos hangsúlyozni, hogy technikai-szervezési stúdiumok erősítése mellett sem szabad az emberi tényezőkről megfeledkezni, gondoskodni kell azokról az ismeretanyagokról is, melyek segítségével a könyvtáros szót ért az emberekkel, könyvtárhasználókkal, olvasókkal.

Ezek megoldása alapvetően a képző intézmények kompetenciája, ehhez fogalmazza meg az igényeit, tantervek készítése intézményi hatáskörbe tartozik, s számos tényező függvényében fejleszthetők és folyamatosan fejleszten-dők is.

A tantervkészítés ún. kimeneti szabályozása keretein belül, az ún. képesítési követelmények várható kormány szintű kiadásával történik meg. (A szakmai előkészítés az MKM irányításával már megtörtént.) Kívánatos, hogy az egyetemi és főiskolai tantervi programok átjárhatóság helyett egymásra épüljenek.

Segíteni kell viszont a könyvtárügynek a képzést gyakorló könyvtárak biztosításával, gyakorlatvezetők megbecsülésével, projektigényekkel, rendszeres párbeszéddel, jeles szakembereknek, specialistáknak a képzésbe való delegálásával stb.

Ehhez a kérdéshez tartozik végül az oktatók felkészültségének, továbbképzésének megoldása tudományos továbbképzés, alkotószabadság, külföldi tanulmányutak stb. révén. Ezt ugyancsak segítheti, szorgalmazhatja a könyvtárügyi irányítás.

Tisztelt Osztályvezető Úr!

Köszönjük az MKM kezdeményezését a könyvtárosképzés és továbbképzés ügyében. Úgy véljük, hogy nem középtávú koncepcióról kell gondoskodni, hanem permanens fejlesztésről, melynél azonban mindig számolni kell azzal, hogy egyfelől jó lenne, ha a képzés-továbbképzés a gyakorlat előtti járna, másfelől egy-egy képzési váltás hatása alapképzés esetén 4-5 év után érzékelhető. Helyesnek tartjuk, ha az MKM, az MKE, a KIK és más szakmai fórumok kezdeményező, befolyásoló lépéseket tesznek, adott esetben megrendelnek, finanszíroznak képzési formákat, vagy éppen alkalmatlanok befagyasztását kezdeményezik. Mindehhez ismételtelen kifejezzük közreműködési szándékunkat, az igényességben partnerek vagyunk.

Dr. Horváth Tibor
elnök

*

Tisztelt Főtitkár Úr!

Levél Papp Istvánhoz

Az egyesület állásfoglalásával, mely a képzéssel kapcsolatosan született, teljes mértékben egyetértek.

Két finomítást javaslok csupán, mely különösen akkor lesz nézetem szerint fontos, ha az elnökség a dokumentumokat nyilvánosságra hozza. (Remélem ez meg fog történni!)

1.) A könyvtárosok iskolai és szakképzettségéről készült felmérés, csak régen, mivel 1984-ben jelent meg az elemzés Uroševics Danilótól. Ez ma már nem használható, elavult, de tény, hogy felmérés volt.

2.) A szövegben kétszer is előfordul, hogy az iskolán kívüli, illetve a középfokú képzés között átjárhatóság nem alakítható ki. Ez így, különösen a Felsőoktatási törvény ismeretében igaz, de ha a szöveg nyilvánosságra kerül, ezeken a helyeken magyarázatos megfogalmazást javaslok, mert mindenki úgy fogja értelmezni, hogy egyáltalán nem mehet felsőfokú képzést nyújtó intézetbe, holott nem erről van szó. Nem találtam meg igazán a pontos és jó kifejezést, néhány ötletem van csupán: ... Közöttük *automatikus* átjárhatóság nem alakítható ki ... item: ... közöttük felvételi nélküli átjárhatóság nem alakítható ki ... item: ... közöttük a felsőoktatás szabályainak megfelelő átjárhatóság alakítható ki (ez utóbbi ráadásul nem is negáció!)

Fentieket tehát a szöveg megjelentetése esetén javasolom figyelembe venni.

Tisztelettel:

Biczák Péter

A Könyvtári és Informatikai Kamara véleménye

a Középtávú képzési koncepció c. dokumentumról

A Kamara minden egyes tagozata írásban véleményezte a képzési koncepciót. A véleményeket elég nehéz volt összegezni, mert egyes esetekben egymásnak ellentmondó megállapításokat tartalmaznak. Igyekeztünk ezeket is érzékeltetni rövid, tömör összeállításunkban.

Eltérőek a vélemények az asszisztensképzés helyszínére (OSZK-ban, illetve képző intézményekben) és időhatárai (1, 2, illetve 3 év) megítélésében, valamint abban, hogy megnövelendő-e a képző intézmények száma, vagy – figyelembe véve azt a nyilvánvaló pazarlást, hogy nagy könyvtárainkban már most is gyakori a diplomásokkal végeztetett betanított munka – elegendőek a mai

képzési helyszínek. De ez a probléma már átvezet a következő észrevételhez, amiben viszont teljes az egyetértés, konkrétan: a munkaerőpiac igényeinek komoly, országos hatókörű felmérése nélkül lehetetlen a képzést akár közép, akár hosszú távon megtervezni.

Az iskolarendszeren kívüli képzés megszüntetésén sem érdemes fáradozni, hiszen a nem állami önkormányzati intézményekre nem vonatkoznak a képesítési rendeletek, s a könyvtárvezetőknek pedig szívük joga eldönteni, hogy milyen képzettségű munkatársat alkalmaznak.

Változtatlanul szükségesnek tartjuk a tanárképző főiskolákon folyó szakkollégiumi képzést, ami azonban

nem mosandó össze a felsőfokú szakképesítéssel.

A diplomával rendelkezők át- és továbbképzésére is komoly igény mutatkozik:

– egyrészt bizonyos időközönként – ami lehetne 5-10 év – kötelező továbbképzésen kellene résztvenniük a főhivatású, felsőfokú diplomával rendelkezőknek, csak így tudnának lépést tartani a szakma fejlődésével;

– másrészt a nem könyvtáros diplomával rendelkezők részére másoddiploma megszerzését kell lehetővé tenni, illetve elegendő lehet bizonyos esetekben csak egy-egy konkrét munkakörre szóló szakspecifikus képzés biztosítása. Valójában minden szintű képzésnél figyelembe kell venni a szakkönyvtárak által igényelt szakképzési formákat.

A képzési koncepcióból ugyan kimaradt az idegen nyelv oktatása, de ma már elemi követelményként merül fel a képzési szintnek megfelelő

idegennyelv tudása az elhelyezkedni kívánó végzett könyvtárosoknál.

Végül, de nem utolsósorban a kor követelményeinek megfelelő szinten oktató informatikus – könyvtáros tanárok „kinevelése” sem elhanyagolható szempont, de ezt sem lehet kiemelni a képzés rendszeréből, a folyamatos átalakítás, a társadalmi-gazdasági igényekhez való állandó alkalmazkodás hosszú távon ezt a problémát is megoldja.

Nagyon szimpatikus számunkra a nálunk fejlettebb országokban már jól bevált módszer: az open university, ami nagyjából azt fejezi ki, hogy többé-kevésbé lényegtelen, hogy ki hol, kitől, mit és hogyan tanul, a lényeg: csak a megbízott vizsgabizottság előtt letett vizsga juttathatja érvényes bizonyítványhoz a hallgatót, amit azonban mindenhol elismernek. Jó lenne ebbe az irányba elmozdítani a mi képzési rendszerünket is.

Zalainé Kovács Éva

Hozzászólás a középtávú képzési koncepcióhoz

A könyvtárak legfőbb célja (amely a különböző irányú tevékenységeket összefogja) az olvasók, felhasználók információs szükségleteinek kielégítése. A könyvtárasképzés célja ebből következően az, hogy erre a feladatra leginkább megfelelő szakembereket képezzen. S mivel az oktatás természetesen nem öncélú, ezt a célt kell szolgálnia. Más szóval: az oktatás minősítését a teljes körű minőségbiztosítás szempontjából csak a szakma elégedettsége jelezheti (az elvont filozófiai kritériumokat ki-kí saját ízlése szerint fogalmazza meg, így ezek kevésbé alkalmazhatók a tervezésben).

A szakma igényei

Bármilyen tervet készít az ember, a legelső lépcső, hogy tisztázza, milyen célnak kell az adott tevékenységnek (itt: könyvtárasképzésnek) megfelelnie. Véleményünk szerint enélkül a tervezés gyenge lábakon áll. Legfontosabb tehát, hogy megbízható adatokkal rendelkezünk arról, hogy a könyvtáraknak pontosan milyen szakemberre van szükségük. Ismereteink szerint a közelmúlt-

ban nem készült ilyen irányú átfogó felmérés, így – eredményes munka igénye esetén – elsőként ezzel kell foglalkozni.

Hogy a felmérés reális eredményeket adjon, a könyvtárak által megjelölt különféle szempontok, kritériumok között az erre alkalmas technikák segítségével fontossági sorrendet kell meghatározni. Azt ugyanis senki sem gondolhatja komolyan, hogy egy képzőintézményből frissen kikerült szakember a bibliográfiai ismeretek, az információtechnika, az információs és könyvtári menedzsment, a könyvtártörténet stb. területein egyaránt kiváló, magas szintű ismeretekkel rendelkezzen (ez bizonyos esetekben a pályán eltöltött sok év után lehetséges csak).

Felmérés nélkül – empirikus vizsgálatokra és egy résztanulmányra támaszkodva – elmondható, hogy a könyvtárak vezetői kevéssé vannak megelégedve a jelenlegi képzés minőségével; erre a vitaanyag is utal.

Szakmai presztízs. A könyvtáros szakma életerőségének egyik mérője a könyvtárosképző intézményekbe jelentkezők, illetve a pályaelhagyók számának alakulása. Véleményünk szerint mindkét mutató javítható még. A javítás a képzésben kezdődhetne. A könyvtárosképzés koncepciójának eredményes megalkotásához szükséges a fenti mutatókkal kapcsolatos motivációvizsgálat is.

Mennyiségi igények. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy egyelőre a könyvtáros munkaerőpiacon alulkínálat van. Hosszabb távon azonban azzal lehet számolni, hogy a megszorítások következtében csökkenhet a könyvtárak, illetve a bennük foglalkoztatottak száma. Bizonyos jelek arra is mutatnak, hogy a nagyobb könyvtárakban gyakori a túlképzettség: sok esetben a diplomás könyvtárosok is betanított munkát végeznek, amely természetesen jelentős pazarlás. Mindkét jelenség arra enged következtetni, hogy hosszabb távon nem kell a hagyományos értelemben vett könyvtárosok számát növelni. A magyar könyvtárság mennyiségi munkaerő-igényének vizsgálatakor ilyen és ehhez hasonló (és természetesen ezzel ellentétes eredőjű) jelenségeket is figyelembe kell venni.

Minőségi igények. A könyvtárvezetők által leggyakrabban emlegetett kifogás a kikerült pályakezdő gyakorlati ismereteinek hiánya, akár egyetemet, akár főiskolát végzettekről van szó. Erre a vitaanyagban is több utalás történik. Valószínűnek látszik, hogy az elméleti ismeretek nyújtásának rovására a gyakorlatnak kell nagyobb teret szentelni.

A vitaanyag joggal hangoztatja, hogy „a változásokkal számolni kell, nem a mindenkori gyakorlatot kell az oktatásban első helyre tenni, hanem a viszonylag stabil szakmai irányelveket és elméleti ismereteket. Fel kell készíteni a hallgatókat arra, hogy a változtatásokat elkerülhetetlennek fogják fel, legyenek rugalmasak és alkalmazkodók, hogy megkönnyítsék a szükséges változásokat.” Ezzel kapcsolatban számos példával találkozhatunk a könyvtári gyakorlatban, hogy a változások megtörténnek, de azok – gyökértelenek lévén – nem váltják ki a kívánt előnyös hatást. (Pl.: megvan a szövegszerkesztő az irodában, de a szövegeket továbbra is írógéppel írják; a nagy teljesítményű, érmés használatra is alkalmas fénymásológép irodai használatban áll akkor, amikor a könyvtárhasználók kénytelenek könyvtáros segítségét igénybe venni és sorba állni a gyenge minőségű gép előtt; hiába van meg a könyvtárban a gyors és ingyenes használatot biztosító X.25-ös végpont és az elektronikus postafiók, a munkatársak a lassúbb levelezést vagy a drága faxolást választják. Vitához való hozzászólásunk nem kíván részletekbe menni a fel-

sorolt valós példákkal, csupán a gyakorlat és az elmélet közötti túl gyakori ellentétekre, illetve a stabil szakmai elveket (mint például a használók érdekeinek elsődlegességét), továbbá a költséghatékonyság elvét figyelmen kívül hagyó, „elméleti” változások mindennapos visszásságaira kíván rávilágítani.

Az egyetemi képzés szerepe. A vitaanyagnak a korábban már említett oktatási marketingfelmérések hiánya miatt – nem volt módjában pontosan kifejezteni az egyetemi könyvtárosképzés szerepét, csupán azt jelenti ki: „az egyetemnek azonban tudatosan kerülni kell a prakticista szakképzést. Ugyanakkor magas szintű elméleti összefüggéseket, ismereteket, koncepciókat, széles látókört, problémaérzékeny értelmiségi szemléletet kell meggyökereztetnie.” Empirikus vizsgálatok gyakran azt emelik ki, hogy sok esetben veszélyesek és tévutakra vihetnek a könyvtári és információs gyakorlatot nélkülöző, vagy azt csak egyes elemeiben szem előtt tartó elméletek, koncepciók és túl magas szintű elméleti összefüggések. További feszültségek forrása lehet, hogy előfordul: a könyvtárpolitikai döntéseket nem ugyanazok hozzák, akik azoknak hatásait élvezik vagy elviselik. Így sokkal kisebb a döntések eredményének helyes megítélési lehetősége. Ezek miatt érdemesnek tartjuk a tervezett nappali képzés ismételt átgondolását, például a főiskolai képzésre épülő (és nem egymás mellett működő) egyetemi képzés lehetőségét, valamint az egyetemi képzés céljának pontos meghatározását, a szakma valós igényeinek tükrében.

Előretételek attinúd. A vitaanyag utal arra is, hogy „... az ország egyre inkább információs társadalommá válik”. Az elméletben gyakran hangoztatott kijelentés véleményünk szerint arra (is) utalhat, hogy a könyvtárosképzés hagyományos történelmi beállítottságán változtatni kell. A könyvtáros szakma ugyanis – a könyvtárhasználók igényeit követve – elsősorban a jövő építésére helyezi a hangsúlyt. Az aktív, „megelőző” hozzáállás is – amit a könyvtárvezetők a friss munkaerőtől rendszerint megkívánnak – ebből a szempontból fontos. A vitaanyag megemlíti a történelmi szemléletet, ugyanakkor – használható tanulmányok hiányában – nem tud kitérni arra, hogy ez, a mai, működő, tehát a potenciális munkaerőre számot tartó könyvtárak mely igényének felel meg.

Tanerők szerepe

Az oktatás megszervezésekor mindenképpen érdemes már bevált módszerek tapasztalatait segítségül hívni. Ilyen lehet például az angolszász open university vagy community college modellje is. Mindkettőre jellemzőek a demokratikus hagyományok, vagyis a nagyobb hangsúlyt az oktatás kimenetére, eredményességére helyezi: kevésbé a bemenetre, az oktatás mikéntjére. Ebből tehát az következhet, hogy többé-kevésbé lényegtelen, hogy a tanulni vágyó kitől, mikor, mennyi idő alatt, milyen módszerrel stb. tanult, ugyanis a szabványokkal védett minősítést vagy bizonyítványt csak az kaphatja meg, aki az azzal megbízott személy vagy bizottság előtt teszi le a vizsgát.

E szemlélet szerint inkább az egyes diplomák meghatározására, a szabványokra, a vizsgáztatók személyére érdemes helyezni a hangsúlyt. (A munkáltató bizonyos kereteken belül meghatározhatja, hogy milyen végzettségű munkatársakra van szüksége, s ha például a könyvtári asszisztens védett diplomát tartja megfelelőnek, akkor nem biztos, hogy mondjuk a nem védett

könyvtári szakmunkás képesítést elfogadja. Így rövidesen a képzési piac letisztulása várható anélkül, hogy bizonyos képzőintézmények ellen költséges adminisztrációs intézkedéseket kellene foganatosítani.) Ez a rendszer sok szempontból olcsóbbnak is tűnik a mainál; bürokráciát takarít meg, rövid időn belül önszabályozást vezet be.

Sikeres tanár – sikeres könyvtáros? A vitaanyag alapvetőnek tartja a „sikeres tanár” szerepét. Úgy gondoljuk, hogy e kifejezés további kifejtést kíván. Véleményünk szerint a tanár sikerességét, hatékonyságát meglehetősen nehéz mérni, főleg rövid távon. A sikeres könyvtáros működésének sokkal több a jól minősíthető jele. Így megfontolandónak tűnik az oktatásban inkább az utóbbira helyezni a hangsúlyt, ahogyan a vitaanyag későbbi két mondata sugallja: „hívjunk meg külső szakembereket, bízzunk meg szakértőket, hacsak lehetséges”, illetve „az előadásos módszert váltsa fel a személyes élményt adó tudásszerzés felkínálása”.

Mikulás Gábor

Felsőoktatási könyvtárak fejlesztése projekt Könyvtári automatizálás (elektronizációs) alprojekt

1. A felsőoktatási könyvtárak fejlesztésének szükségességét általánosan meghatározó tényezők

1.1 A hazai felsőoktatás fejlesztési stratégiája

A magyarországi politikai rendszerváltást követően az ország előtt álló legfontosabb cél, a gazdaság és a társadalom új, demokratikus viszonyának kialakítása, a gazdaság megerősítése volt. Ennek megalapozásában mind politikai, mind gazdasági elemzések prioritásnak tekintették a felsőoktatás fejlesztését. A magyar felsőoktatást jelenleg 74 állami, 24 egyházi és 4 privát intézmény reprezentálja, közöttük 19 egyetem, 11 egyetemi szintű főiskola és 74 szakfőiskola. A felsőoktatási intézményrendszer oktató és tudományos munkájának az 1993 őszén elfogadott Felsőoktatási Törvény adja meg törvényi keretét, s az 1994 tavaszán elfogadott Akadémiai Törvény után tisztázódtak a hazai tudományos kutatás egészének törvényi alapjai is.

A felsőoktatási intézmények képviseletében a Rektori Konferencia kezdeményezte a magyar felsőoktatás középtávú fejlesztése koncepciójának kidolgozását. A magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig című tanulmány abból indult ki, hogy a fejlesztésnek számolnia kell a legmodernebb tendenciákkal, s a 21. század egyetemének kialakítására kell irányulnia. Az utak kijelölésében viszont például használhatja fel mindazon történéseket, amelyek ez irányban a fejlett országok egyetemlein történtek már a 70-es évektől kezdve.

A fejlesztési elképzelésben kiemelkedő hangsúllyal szerepeltek az alábbiak:

– meg kell valósítani a tanulást, az oktatást, a kutatást és a versenyt alkotmányos szabadságát;

- minőség fenntartásával el kell érni a hallgatói létszám jelentős (50-60 százalékos) emelését;
- a felsőoktatás megújulásának fontos elemeként regionális, több karral rendelkező egyetemeket, egyetemi szövetségeket kell létrehozni;
- a központi irányítás szétaprózott tevékenysége helyébe az egységes menedzselés integrált rendszerét kell létrehozni;
- vissza kell adni az egyetemeknek a tudományos minősítés (PhD) jogát.

Mindezek következtében a felsőoktatási rendszerben alapvető változások következnek be, megszilárdul az intézményi autonómia, változnak a tanrendek, bevezetésre kerül a kreditrendszer, kialakul a diplomák és fokozatok természetes összhangja, megteremtődik a feltétele az ekvivalenciák figyelembevételének.

A felsőoktatási intézmények finanszírozása is új formákat ölt, a normatív finanszírozás egyre jelentősebb lesz, belép a hallgatói tandíjfizetés kötelezettsége, s nagy szerepe lesz a pályázati alapon elnyerhető alapítványi, különböző alapokból származó támogatásnak.

1.2 A felsőoktatás könyvtárainak szerepe a fejlesztési célok beteljesítésében

A magyar felsőoktatás intézményeinek az egyetemi és főiskolai könyvtárak tradicionálisan integráns részét képezik. Ennek következtében a felsőoktatásra háruló általános feladatok közvetlenül befolyásolják a könyvtárak feladatainak növekedését, illetve jellegük változását is. Az érintett könyvtárak a fejlesztési koncepció következtében szolgáltatásaik iránt mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben növekvő igényekkel találkoznak. Az igényeket alapvetően meghatározó és generáló tényezők között kiemelten kell számolni az alábbiakkal:

1.2.1 mennyiségi tekintetben:

- a már említett, nagyarányú hallgatói létszámnövekedés;

- az áthallgatások, az átjárhatóság következtében növekvő felhasználói réteg;
- a felnőttek folyamatos képzésének jelentkezése;
- a hallgatói kötelező óraszámok csökkentéséből adódó relatív könyvtár-látogatói szám növekedése;
- a felsőfokú előképzés megjelenése.

1.2.2 minőségi tekintetben:

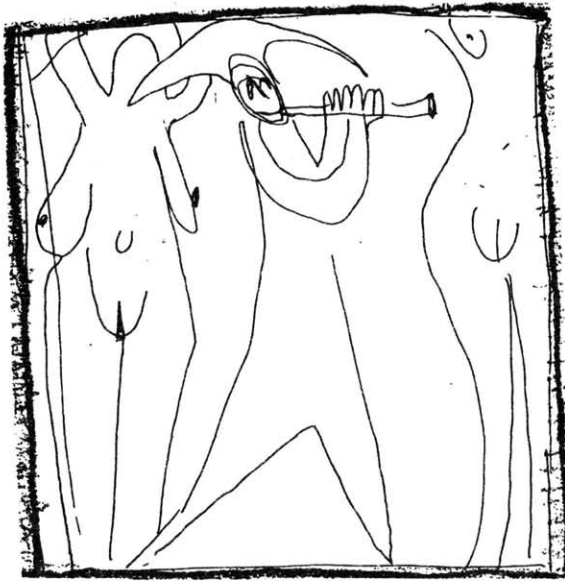
- az oktatási tanulmányi és kutatási szabadság megjelenésével a szakirodalom iránti igény mind spektrumában, mind mélységében megnő;
- az új egyetemi tantárgyak megkövetelik könyvtári háttérük megalapozását és folyamatos fejlesztését;
- a nyelvtudás széleskörűvé válásával a külföldi szakirodalom iránti igény megsokszorozódik;
- a világ nyitottá válásával, az információszerezés új technikáinak megjelenésével robbanásszerűen nő az igény a nem hagyományos szolgáltatások iránt.

Az egymást szinte minden elemükben átható, s ennek következtében egymás hatását felerősítő mennyiségi és minőségi igények kielégítésének intézményes, a gazdaságosságot és a szakmai színvonalat egyaránt garantáló helye a felsőoktatási rendszerben a könyvtár. Értelemszerűen az egyetemi vagy főiskolai könyvtár. Az adott felsőoktatási intézmény egyetemi közösségének igényei a helyi könyvtárban jelennek meg a legnagyobb számban és elsődlegesen.

Azonban még a legfelkészültebb könyvtárak sem képesek minden helyi igény teljesítésére, szükség van a hatalmas szakirodalmi háttérrel biztosító felsőoktatási könyvtári hálózat érdemi működtetésére. Ez esetben kétirányú fejlesztés szükséges, meg kell erősíteni a regionális és szakterületi feladatokat is ellátó egyetemi könyvtárakat, másrésztől biztosítani kell, hogy szolgáltatásaikhoz a régió kisebb könyvtárai hozzáférjenek. Ezen kívül hagyományosan számítani kell az egyéb hazai tudományos könyvtárak (nemzeti, akadémiai könyvtárak, országos könyvtárak) szolgáltatásainak kiaknázására is.

1.3 A felsőoktatási könyvtárak általános helyzete a felsőoktatásfejlesztési koncepció megjelenésének időszakában

A magyar felsőoktatási könyvtárügy szakemberei a rendszerváltást megelőző időszakokban is igyekeztek a fejlett országok könyvtárfejlesztési elveit és praktikumát legalább teoretikusan nyomon követni. Ezek nyomán korábban is készültek – a politikai rendszer s a pénzügyi lehetőségek korlátaival is számoló – fejlesztési tervek. Ezek közül azonban csak kevés valósult meg, így a 90-es évek elejére az e tervek kiinduló pontjaként felvázolt nem túl rózsás helyzet csak romlott. A felsőoktatási könyvtárakat számos tekintetben kell a jelen formájukban alkalmatlannak tartanunk a tőlük elvárt szolgáltatások teljesítésére. Felmérések sokasága mutatta ki, hogy a legtöbb egyetemi könyvtárban nem áll elegendő hely az olvasók fogadására. Nincs kellő tér a meglévő dokumentumállomány tárolására. A modern szabadpolcos struktúra kialakításának elemi feltételei sincsenek meg. Új épületek emelése, a régiók bővítése a felsőoktatási könyvtáraknál csak néhány esetben történt meg. Általában nincsenek normái a gyarapításnak, a tényleges adatok azt mutatják, hogy a fejlett országok hallgató/könyvtári ráfordítás rátái többszöröse a hazainak. Nincs kialakult elvrendszere a könyvtári finanszírozásnak. Az infrastruktúra az általános egyetemi infrastruktúrával összeha-

sonlítva szegényes. Arra a kérdésre tehát, hogy a felsőoktatási könyvtárak a jelenben meg tudnak-e felelni a hallgatói létszámemelkedéstől az elektronikus publikációk iránti igények jelentkezéséig széles skálán jelentkező modern könyvtári feladatoknak, a válasz egyelőre nemleges.

Bizonyos mértékig enyhíthetik a szigorú megállapítást az 1992–1994 közötti fejlődés eredményei. Állami törekvések és elnyert pályázatok eredményeként egyes területeken lépések történtek a fejlesztés (könyvtári automatizálás), illetve inkább csak a visszaesés megakadályozásának (állománybeszerzés) irányába. A magyar felsőoktatási könyvtárak általános helyzete azonban az örökölt és elavult struktúrákat, a finanszírozási nehézségeket, az infrastrukturális hiányosságokat tekintve olyan, hogy csupán koncentrált és biztos forrásokra támaszkodó, stratégiaileg pontosan megtervezett fejlesztés teheti őket képessé az ország és az egyetem által elvárt funkciók betöltésére.

2. A felsőoktatási könyvtárak fejlesztésével elérni kívánt célok és megvalósításuk legfontosabb területei

A felsőoktatási könyvtárak fejlesztésével elérendő cél igen tömören megfogalmazható. Az egyetemi könyvtári fejlesztés célja az egyetemi közösség, a hallgató és az oktató (a hazai tradíciók folytán egyben kutató) számára olyan információs és szakirodalmi környezet biztosítása, amely képessé teszi őket a fejlett országokbeli színvonalal ekvivalens képzettség megszerzésére, illetve oktatásra és tudományművelésre.

Ennek érdekében a felsőoktatási könyvtárak fejlesztésében négy koncentrált területnek kell prioritást biztosítani. E területek fejlesztése egymással szorosan összefügg. Közöttük a sorrend elsősorban nem fontossági alapon, hanem a ráfordítás költségigényeit illetően határozható meg. Szoros összefüggésük azt jelenti, hogy a fejlesztés során (pénzügyi nehézségek esetén)

egyetlen terület sem hagyható el, bár a fejlesztési arányok az egyes területeken különbözőek is lehetnek.

2.1 A könyvtári állománygyarapítás fejlesztése

A fejlett országok normatíváival összehasonlításban a hazai hallgató/könyvtári ráfordítási és az oktató-kutató/könyvtári ráfordítási arány rendkívül kedvezőtlen. A nemzetközi normatívák megközelítése (kétharmados szint elérése) lehetővé tenné:

- az új egyetemi tantárgyak könyvészeti megalapozását;
- a külföldi monografikus irodalom nagyobb arányú beszerzését;
- a múltban pénzügyi vagy/és ideológiai okokból be nem szerezhető, de szükséges munkák retrospektív beszerzését;
- a szakfolyóiratok előfizetési számának növelését;
- az egyetemi hallgatók tanulmányi anyagainak széleskörű biztosítását;
- a nem hagyományos (audió-vizuális, elektronikus) dokumentumtípusok rendszeres beszerzését.

A fejlesztés fontos feltétele a beszerzési politikák kidolgozása és pontosítása; a használói igények elemzése; a könyvtárközi kölcsönzés szerepének és lehetőségeinek növelése. Mindezekkel egyidőben szükséges a selejtezési technikák kidolgozása, a rendelkezésre álló tárolókapacitások figyelembe vétele.

2.2 Könyvtári automatizálás, elektronikus könyvtár

A jelen tájékoztatás fő területeként e témával részletesen a 3-5. pontok foglalkoznak.

2.3 A könyvtári struktúrák fejlesztése

A felsőoktatási könyvtárak jelenlegi, egyetemen belüli struktúráját a központi könyvtár és ezen kívül számos, a nagy könyvtártól lényegében független intézeti, tanszéki kisebb-nagyobb könyvtárak igen laza hálózata jelenti. Ez a szerkezet alacsony hatékonyságú, jelentős költségeket emészt fel, ugyanakkor korlátozott nyitvatartással, anyaga feltáratlanságával a jelentős értékek sokaságához nyilvános hozzáférést nem tesz lehetővé. A felsőoktatási könyvtárak többsége elavult, a modern szabadpolcos elhelyezési követelményeknek meg nem felelő épületekben működik.

A jó könyvtári szolgáltatásoknak, a tervezett fejlesztés eredményességének feltétele a struktúrák modernizálása, enélkül a megnövekedett állománygyarapítási lehetőségek, s a könyvtári automatizálás határfoka igen alacsony lesz.

2.4 Képzés és továbbképzés fejlesztése a modern feladatokra való felkészítés érdekében

A felsőoktatás szolgálatában álló könyvtárak mindegyike rendelkezik olyan magasan képzett, tehetséges szakemberekkel, akik a fejlesztés megalapozásában nagy szerepet vállaltak, s a fejlesztés végrehajtói lesznek. Azonban egyes, a hazai könyvtári gyakorlatban új területeknek (stratégiai tervezés, költséglelemzések készítése, könyvtári statisztika, felhasználói igények elemzése, könyvtári menedzsment stb.) szinte alig van rendszeres művelője. Más, a jelenben felfutó könyvtári munkaterületeknek (integrált rendszerek könyvtári irányítása, a tartalmi feltárás megújítása, tájékozódás az elektronikus információk között stb.) nagyon kis számú képviselője van csak a könyvtárakban. Szükséges tehát mind a rendszeres graduális, mind a posztgraduális képzésben teret nyitni az új irányoknak, a gyakorló könyvtárosok számára pedig rendszeres szaktanfolyamokat kell biztosítani. A felsőoktatási könyvtárfej-

lesztés eredményei csak magas szinten képzett és modern felkészültségű könyvtárosokkal aknázhatók ki hatékonyan.

3. A könyvtári automatizációs alprogram célja

A könyvtári automatizáció lényegében mára már elavult kifejezés annak a folyamatnak megnevezésére, amely a jelenben minőségileg többet eredményez, mint a klasszikus könyvtári folyamatok számítógépesítése. A hazai felsőoktatási könyvtárak „automatizálásának” célja kettős, egyik elem a másik nélkül azonban nem valósítható meg.

A könyvtári automatizálás során részben létre kell hozni azt a megfelelő helyi, majd ezen felül könyvtári hálózati feltételrendszert, amely a szükséges hardver, szoftver és hálózat birtokában lehetővé teszi a nagykönyvtárak egyedi és esetenként közös tevékenységének automatizált számítógépes végzését. Más részben viszont az így kialakult elektronikus lehetőségekre alapozva meg kell indulni az elektronikus könyvtár kiépítésének irányába.

4. Az automatizációs fejlesztés háttere

4.1 Nemzetközi trendek és stratégiák

A számítógép és az adatfeldolgozás fogalmak igen korán kapcsolatba kerültek egymással, s innen rövid lépés volt a könyvtár és a számítógép frigyének létrejötte. A könyvtár az adatok, feldolgozásra váró adatok millióival s a rendezéseket már a legelején mechanikussá tévő számítógép kapcsolata az alkalmazási területeket illetően talán az egyik legszorosabb lett. (Vö. igen szoros az együttműködés pl. bank és számítógép között is, „elektronikus

pénz” azonban mégis, miközben elektronikus, virtuális könyvek ezreit már olvashatjuk.) A 80-as évek elejétől erősödik fel az a folyamat a fejlett országok nagykönyvtáraiban, s elsősorban az egyetemi könyvtárakban, amely a könyvtári részterületek egymástól elszigetelt gépesítése helyett megkísérli a könyvtári munka elméleti alapmodelljének automatizálását. Ennek eredményeképp a résztevékenységek egységes egészbe integrálva folytathatók, a számítógépes adatbázisok relációteremtő képességéből következően a párhuzamos adatfelvételek kiiktatásával.

A nagy könyvtári forradalmat lehetővé tévő szoftver az integrációs rendszer-szoftver. Használatával hatalmas adatmennyiségek között teremthetők meg összefüggések, az adott rendszerbe helyben jelentős számú könyvtáros kapcsolódhat be munkavégzés céljából. A munka eredményét, a feldolgozott adatok „használatát” pedig majdnem tetszőleges számú felhasználónak lehet biztosítani. Csak még két feltétel kell, a megfelelő hardver (többnyire egy igen fürge, szolgáltatásban, adatkeresésben szupergyors szervert), s hálózat a kívánt számú terminálmennyiség rendszerbe kapcsolására.

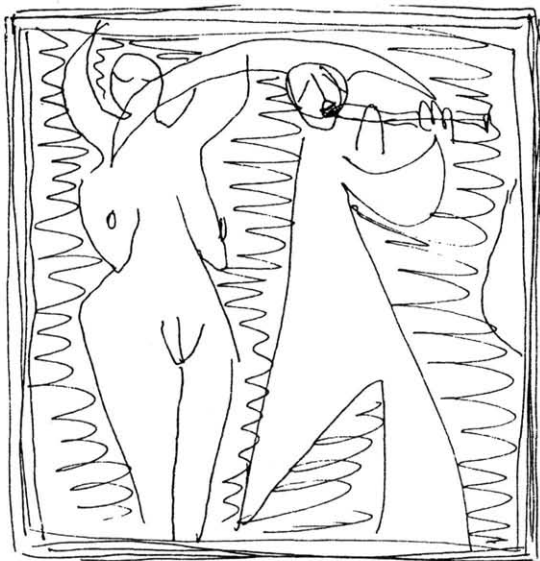
A könyvtári integrált rendszer azonban nem csupán az integrált, s nagy mennyiségben automatizált könyvtári munkavégzést tette lehetővé. Minőségileg adott újat az információk visszakeresésében. Kötet- ill. cédulakatalógusokban soha meg nem valósítható, egyszerre több szempontot figyelembe vevő keresései alaposabb, szélesebb körű információkat adtak a könyvtári állományról. A fejlődő OPAC modulok növelték az információmennyiséget, a szakirodalom lelőhelyén túl annak tényleges elérhetőségéről is informáltak, lehetővé tettek előjegyzéseket stb...

A könyvtári munka kezdeti alapvető számítógépes eszközhöz, a személyi számítógéphez kapcsolt lejátszók új elektronikus forrás, a CD-ROM könyvtári megjelenéséhez vezettek. Ez a nem hagyományos dokumentumtípus már nemcsak bibliográfiai információkat tartalmazott, hanem sok esetben elsődleges irodalmat is.

A könyvtári automatizáció szakértője számára többnyire az eddigi történeti háttér felvázolása is szükségtelennek tűnik. A vázlat célja azonban korántsem az információnyújtás. A cél annak a háttérnek a felvillantása, amely néha már történelemnek tűnik, miközben a hazai fejlődés még sok esetben csak a könyvtári elektronikus munkálkodás lehetőségét megadó alap megteremtésére törekszik.

Az elektronizációs fejlődés egy pillanatra sem szünetel, s mint egy több felé elágazó gyújtószinóron a láng, rohan tovább. Miközben az OPAC a belső és külső hálózatok ezernyi terminálján onthatja adatait, az egy CD-ROM lemezre ráemélyített adatok egyszerre egy helyen voltak használhatók. Hamar eljött a CD-ROM hálózatok telepítésének időszaka, s a vitáké is. A hálózatos használat problémái (nem kevésbé a hálózatos verziók költségei) miatt volt aki az adatok merev lemezre áttétele, s egyszerű hálózati online használatása mellett foglalt állást, mások eleve meg se jelentették információikat CD-ROM-on.

A létrejött országos és nemzetközi számítógépes hálózatok eleve magukban hordozták azt a lehetőséget, hogy a kapcsolódásokban bekövetkező egységesítések révén egyre több információ lesz elérhető egyre több egyedi helyről. A hálózatok e-mail szolgáltatása, illetve a levelezési listák kialakulása során a könyvtárakban már kezdett motoszkálni a gyanú, hogy végül is néha a szakfolyóiratok szintjével vetekedő levélközleményekben valamiféle,

a szélesebb közönség számára is értékes információ gyűlhet. A gyanú megerősödött, amikor a könyvtáros a saját termináljának képernyőjén a csakis elektronikus formában megjelenő folyóiratot, vagy éppen szakmonográfiát olvashatta. A könyvtárak közül egyesek nagyon gyorsan reagáltak. Nem kevesebbet ismertek fel, mint egy új könyvtári korszak kezdetét. E korszak jellemzője az elektronikus információ mennyiségének ugrásszerű növekedése, s az információkhoz való fizikai hozzáférés szélesedése. De jellemzője a visszakeresési lehetőségek, metainformációs megoldások szűkös volta miatt jelentős értékek fel nem lelése, illetve a találatok szegényessége melletti tetemes „információs szemét” is. Megjelent a tisztán elektronikus dokumentum, illetve a nyomtatott dokumentum elektronikus formájának egyidejű elérhetősége is. Mindez a könyvtárak számára új kilátásokat, a szolgáltatások új formáinak beindítását, a szolgáltatások átstrukturálásának szükségességét jelenti.

4.2 A hazai könyvtári automatizáció általános jellemzése

4.2.1 A könyvtári automatizáció kezdetei

Egyes hazai könyvtárak viszonylag korán, már a 70-es évek közepétől komoly érdeklődést mutattak a könyvtári munkafolyamatok számítógépesítése iránt. Az elsődlegesen megcélzott terület a katalógizálás, a cél általában a cédulakatalógusok manuális szerkesztésének kiváltása volt. A kezdeti időszakban a könyvtárakban a számítógép nem jelent meg, a könyvtárak az egyetemek számítóközpontjainak kapacitását és segítségét használták fel a kísérletezésre. Ezt követte a személyi számítógép (IBM kompatibilis PC-k) könyvtári elterjedésének korszaka. A PC-ken alkalmazható szoftverek közül (a szövegszerkesztők mellett) az adatbáziskezelő programok terjedtek el (Micro-ISIS, TEXTAR, dBASE stb.). Számos könyvtárban elkezdődött a különféle adatbázisok építése. A fejlődésnek ez a folyamata jelenleg igen jó alapok lefektetését jelentette több szempontból is. Az adatbázis építés során egyszerűbb, mennyiségileg is szerényebb mértékben ugyan, de már megjelen-

tek azok a problémák, amelyek a magasabb rendű (integrált) könyvtári rendszerek bevezetésének velejárói. A problémák köre igen tág, az elemi munkaszervezési változtatásoktól egészen a gépi visszakeresésre legalkalmasabb tartalmi feltárási rendszer kimunkálásáig. A számítógép segítségével, illetve annak környezetében dolgozó könyvtáros ha megoldani még nem is tudta, de érzékelte a szakmai problémák sorát.

Igen fontos eredmény, hogy a PC-s adatbázisépítés során a létrehozott rekordok többsége alkalmas a későbbi nagyrendszerekbe való konvertálásra, tehát az integrált rendszerek telepítése után általában jelentős adatmennyiséggel indulhat az OPAC szolgáltatása.

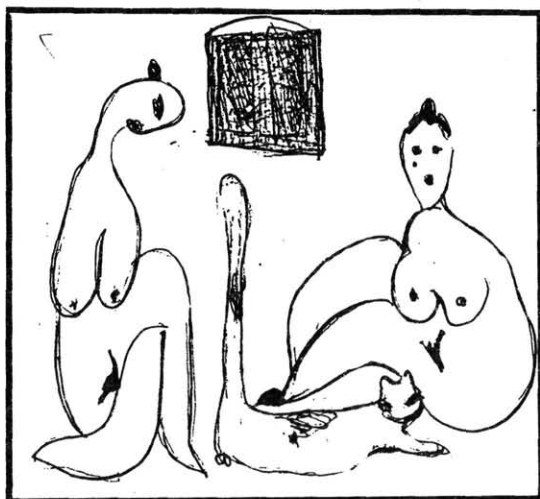
Azok a kisebb-nagyobb sikerélmények, amelyek a mikroszámítógépes munka során érték a könyvtárosokat, hozzájárultak ahhoz, hogy a hazai könyvtárosok jelentős része nem ellenzője, hanem egyes esetekben erős támogatója a könyvtári automatizációnak.

4.2.2 A nemzetközi trendek szerény mértékű követése

A személyi számítógép korszaka után a 80-as évek végétől lehetőség nyílt egyes könyvtári szoftverek hálózati alkalmazására (pl. CDS-ISIS hálózati verziói). Ez esetekben a szervergépet általában nem a könyvtár, hanem az egyetemek, intézmények számítóközpontja biztosította. Egyre több könyvtárban épültek ki lokális hálózatok, azonban sokszor találkoztunk azzal a megoldással, hogy a kiépítés az éppen adott lehetőségek szerint, s nem egy későbbi integrált rendszer munka- ill. egyéb hozzáférési pontjainak előzetes tervei alapján történt. A 90-es évek elején megjelentek Magyarországon is az integrált könyvtári rendszerek. A nemzeti könyvtár a DOBIS/LIBIS rendszert vásárolta meg, a Bp. Műszaki Egyetem Könyvtárában az ALEPH rendszert telepítették. Az 1991-ben lezajlott (országossá bővülő) egyetemi könyvtári automatizációs konferencián felmerültek az egy országban azonos könyvtári integrált rendszer, illetve az egyes könyvtárakban különféle könyvtári integrált rendszerek kérdései.

A fejlődés az elektronizáció világában rendkívül gyors. Az egységes rendszer megvásárlásához szükséges pénzalap hiányában a nagykönyvtárak, kitüntetetten a szélesebb körű pályázati lehetőségekkel rendelkező egyetemi könyvtárak minden forrást (MELLON, PHARE, FEFA, OMFb stb.) igyekeztek felhasználni elektronizációs fejlesztésükhöz. Eredményként számos nagykönyvtár (a források feltételeinek megfelelő versenyeztetés után) megvásárolt már integrált rendszer szoftvert (a speciális feltételeknek és áraknak megfelelően a legjobbnak ítéltet), s bizonyos mértékig a működtetéshez megfelelő hardvert (szerver, terminálok). Mivel a hardver-függetlenség még mindig nem jelenti azt, hogy az egyes rendszerekhez ne egy kitüntetett géptípus csatlakozna, a különféle integrált szoftverekhez általában az e szoftverek által kedvelt hardver beszerzése történt meg, a többszínűség tehát e területre is kiterjedt.

A hazai nagykönyvtárak, egyetemi könyvtárak a jelenben az alábbi integrált rendszerekkel dolgoznak, illetve kezdték meg telepítésüket: Országos Széchényi Könyvtár: DOBIS/LIBIS; ELTE Egyetemi Könyvtár: DYNIX; Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára: ORACLE LIBRARIES; Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára: ALEPH; Semmelweis Orvostudományi Egyetem Könyvtára: DYNIX; Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára: ALEPH; Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár: ALEPH; Állatorvostudományi Egyetem: TINLIB; Debreceni KLTE Egyetemi Könyvtár:

VOYAGER; Debreceni Orvostudományi Egyetem Könyvtára: VOYAGER; Debreceni Agrártudományi Egyetem Könyvtára: VOYAGER; Veszprémi Egyetem Könyvtára: ALEPH; Miskolci Egyetemi Könyvtár: DYNIX; Keszthelyi Pannon Egyetem Könyvtára: ALEPH.

A felsorolás nem teljes, a hazai helyzetre jellemző, hogy néhány főiskolai könyvtár is lehetőséget szerzett integrált rendszer megvásárlására. Van olyan nagykönyvtár, amely már elnyert pályázat birtokában most áll a rendszer kiválasztása előtt (JATE Egyetemi Könyvtár), s van olyan is, ahol a lehetőség erre még nem adott (pl. Pécsi Egyetemi Könyvtár).

A különféle rendszerek léte tény. Egyetlen, osztott országos könyvtári rendszer telepítésén gondolkozni ma már túlhaladott. A világnak sokkal több országa mutat példát a különféle rendszerek csereformátumainak és kommunikációs felületeinek összehangolására az együttműködés céljából, mint arra, hogy országosan egységes rendszer legyen (Finnország: VTLS, Izrael: ALEPH).

Az integrált rendszerek csecsemő- ill. gyermekkorának jellemző tünetei mellett (az egyedi könyvtárakban jelentkező munkaszervezési, adatkonverziós, rendszerösszehangolási stb. problémák) a hazai egyetemi könyvtárakban évek óta jelen van a CD-ROM technika, néhány esetben CD-ROM hálózatokkal, illetve kiépítési törekvéseivel is találkozunk.

Egyes könyvtárakban már megjelentek a „networker” könyvtárosok, akiknek úttörő munkája nyomán a könyvtár a hálózatok állandóan növekvő mennyiségű, nagy részben könyvtári vagy könyvtári jellegűnek is tekinthető információiról is tudomást szerez. S az egyszerű tudomásszerzésen túl (egy-egy könyvtárak esetében) ezen információk kezelésének szükségessége, hozzáférésük rendszerességének biztosítása is programmá alakul.

4.2.3 Felkészülés komolyabb előrelépésre

A hazai automatizációs és elektronizációs helyzet tehát igen ellentmondásos. Mindenképpen jelen van az a felismerés, amely a számítógép és hálózat könyvtárba vonulásával nem csupán a szoros értelemben vett automatizálást, egyes tevékenységek mechanikus gépesítését érti, hanem új minőséget lát, s

igyekeznek teremteni az új technikával. Emellett jelen van (ha néhol még csak nyomokban is) annak a könyvtári felismerése, hogy a könyvtár már a közeli jövőben az elektronikus dokumentumok és az elektronikus információk rohamos növekedése következtében egyre inkább globális információs rendszerré válik.

A könyvtárosok között több, az automatizálás iránt nem csupán elkötelezett, hanem képzett és invenciózus szakember található. Ők egyenrangú partnerekként kapcsolódnak a szoftveralkalmazásokba, sőt a hardvert s esetenként a hálózatot érintő ismereteik is jelentősek. Az egyes könyvtárak könyvtárosai többnyire az általuk vezetett tanfolyamokon, előadásokon, demonstrációkon sajátítják el a számítógépes könyvtári munka alapelemeit. Öröndetes, hogy mind a közép-, mind a felsőfokú rendszeres könyvtárosképzésben megjelentek a számítógépes ismeretek oktatását célzó tantárgyak, az informatika könyvtári oktatása pedig már több felsőfokú intézményben évek óta gyakorlat. Az általános helyzet a hazai könyvtári automatizáció területén az újabb, jelentős lépések megtételéhez kellő alapokat biztosít. Sőt. Összhangban a felsőoktatás fejlesztésének általános célkitűzéseivel, a jelenlegi helyzet meg is követeli az automatizáció és elektronizáció általános európai szintjéhez vezető lépés megtételét. *(Folytatjuk)*

Mader Béla

**Rendezze be könyvtárát a
MERABONA vagy TÉKA
bútorcsalád elemeiből.**

**Az alkatrészekből álló rendszer jól alkalmazkodik
a rendelkezésre álló tér, az elhelyezésre kerülő
állomány kívánalmaihoz.**

**Raktárakba ajánljuk az
IRINGÓ vagy MINERCIA
típusú tömörraktári állványokat.**

**Kérésükre elvégezzük a helyszíni felmérést,
s ennek alapján berendezési javaslat
és árajánlat kidolgozását.**

Forduljon hozzánk bizalommal!

MEZŐGÉPIPARI KFT. 9317 SZANY
SZABADSÁG U. 1.
TELEFON: 5, 23

**Üzletszerzőnk:
Cavalloni Gyöngyi
1222 Budapest, Csap u. 14/a.
Telefon: 227-0237**